

IVN GRONINGEN-HAREN

Instituut voor natuureducatie en duurzaamheid

ivn

Jaargang 43 n° 2

2019-2

Groeningen

voor natuur in en om de stad

Inhoudsopgave

Agenda najaar/winter 2019	2
Van de secretaris	3
Van de redactie	4
Vroege vogels al voor zonsopgang actief	5
Kind in natuur – De Bosschool	6
Actief in de buurt – Bevoorrecht!	8
Onze vrijwillersconsulent	10
Het interessante leven van ... de teek	12
Natuur in de stad – Randy en Alexander	13
De nieuwe natuurgidsen samen Op Pad	15
Lekker opruimen	19
Hoera! ? Een nieuw insect	20
Excursieverslag Wilde Planten Tuinen	21
Cursussen, excursies en activiteiten	22
Adressen en informatie	28

Rubrieken

Cartoon	3
Natuurquiz	7
Beestjes kieken	11
Boekbespreking	16
Fotogedicht	16
Natuur digitaal	17
Verhalen onderweg	18

Agenda najaar/winter 2019

Vr 5 juli	Vleermuizenexcursie Thesinge
Wo 10 juli	Avondexcursie Tuin Noordwolde
Za 13 juli	Excursie Moerasvogels Kropswolderbuitenpolder
Di 3 & za 7 september	Lezing en excursie Spinnen: niet griezelig wel fascinerend
Vr 6 september	Gronings Groen
Za 7 september	Vogelexcursie Nationaal Park Lauwersmeer
Di 17 september	Lezing Bodemdaling en zeespiegelstijging in Noord-Nederland
Do 26 september	Start Bomencursus
Za 5 oktober	Euro BirdWatch
Za 19 oktober	Excursie Ontdek het Friescheveen
Weekend 26 & 27 okt	Cursus Diersporen
Za 16 november	Vogel-wandelexcursie De Braak en Friescheveen
Wo 11 december	Lezing De wolf is terug in Nederland!

De meest actuele informatie t.a.v. de excursies, cursussen en overige activiteiten die het IVN Groningen-Haren organiseert, is te vinden op de website: <http://www.ivn.nl/afdeling/groningen-haren>

Foto omslag: Bosrietzanger.
Foto: Frans Kromme

<ul style="list-style-type: none"> • Centrale Verwarming • Gas en Water • Elektra 		<ul style="list-style-type: none"> • Dak en Zinkwerken • Sanitair • Zonne-Energie
Technische Installaties		
Rijksstraatweg 94 Haren Kieler Bocht 39 Groningen www.lanting-it.nl		☎ (050) 534 40 65 Fax (050) 534 37 57 e-mail: lanting@technonet.nl

Van de secretaris

Wie het nieuws een beetje volgt, hoort veel over klimaatverandering. Het is 5 voor 12 maar het lijkt wel of niemand iets doet. Er wordt volop gedemonstreerd voor een beter klimaatbeleid, maar nóg is er geen ondertekend definitief klimaatakkoord. De wereld ligt bezaaid met (micro)plastics en toch blijft de plasticproductie groeien. En alsof dat nog niet genoeg was blijft de biodiversiteit afnemen. Om spontaan een klimaatdepressie van te krijgen. Echt een term van deze tijd: het gevoel van machteloosheid,

apathie, paniek en/of obsessie over het veranderende klimaat.

Gelukkig gebeuren er ook nog genoeg goede dingen. Mensen wachten niet meer op de overheid, en gaan zelf aan de slag. Het verduurzamen van eigen huis en zelf groene energie opwekken wordt steeds meer de norm. Ook bewust duurzaam inkopen doen wordt gelukkig steeds normaler.

Ook IVN draagt haar steentje bij. Met onze activiteiten verbinden we mensen weer met de natuur en creëren we bewustwording. Ook wordt er direct bijgedragen aan een oplossing tegen klimaatverandering door het aanleggen van Tiny Forests en wordt men gestimuleerd hun stenen tuin om te veranderen naar een groene variant. Daar word ik nou echt gelukkig van! Zelf heb ik mijn tuin dan ook helemaal omgetoverd tot een groene oase waar onkruid niet bestaat en alle insecten en dieren welkom zijn. In elk seizoen staat er wel iets in bloei en daar maken de insecten en vogels dankbaar gebruik van. Het is een heerlijke plek om op te laden en weer bevestiging te krijgen van de weerbaarheid van de natuur. Met zo veel leven in de tuin krijg ik weer het vertrouwen dat het allemaal nog wel goed komt.

Sinds maart dit jaar is Lammert Tiesinga afgetreden als voorzitter. Na 14 jaar inzet als secretaris en voorzitter was het tijd voor iets meer rust en andere hobby's. Het is binnen de afdeling even aanpassen zonder voorzitter, maar gelukkig hebben we een gezonde afdeling vol enthousiastelingen die wel blijft draaien. Er heeft zich in de tussentijd zelfs al iemand gemeld voor de functie van voorzitter. Geweldig nieuws! Wie, dat is houden we nog even geheim, jullie zullen hem bij de volgende ALV begin 2020 ontmoeten. Tot er weer een voorzitter is om een introductie te schrijven voor de *Groeningen* nemen Bert Bemer (penningmeester) en ik deze taak met liefde even over.

Veel leesplezier met deze *Groeningen* die voor het eerst is gemaakt door onze nieuwe redactie bestaande uit Edda Kammenga, Frans Kromme en Denise Humalda (eindredactie). Het is een prachtig exemplaar geworden!

8 juni 2019

Toeska Coolen, secretaris

©cartoon Bert Holtkamp

Nieuwsgierig

Waar ik ook loop, altijd ben ik om me heen aan het kijken. Tijdens mijn dagelijkse wandelingen door het park met mijn hondje zie en hoor ik veel. Allerlei bekenden groet en spreek ik. Honden haal ik aan en ken velen bij naam.

De aanwezige vogels spot ik door mijn kijker of ik volg een vlinder in de zon.

Met een glimlach hoor ik op een vroege ochtend een ijle melodie in de verte. Op de heuvel aangekomen zie ik een meneer bij een bankje, zijn fiets geparkeerd met een tas achterop. Hij is het die het geluid maakt: hij blaast op een kleine fluit, misschien een piccolo. Hij kijkt naar de andere kant van de vijver, en ja zeg... er komt een muzikaal antwoord. Nee, het is geen echo, dat kan niet in een park. Er volgt een opeenvolging van vraag en antwoord in de vorm van mooie melodieën.

Daarna stopt hij plotseling de piccolo weer in zijn zak, stapt op zijn fiets en ik zie hem een straat inrijden. Ik fantaseer dat hij op weg is naar zijn werk. Met melodieën in zijn hoofd. Dat is toch een prachtig begin van de dag. Deze week zie ik kijkend in een vijver iets kleins bewegen. Door mijn kijker zie ik dat het een hommelt is op het wateroppervlak. Die hoort daar niet, maar zwemt wel zo'n beetje, want zij of hij komt vooruit. Het ziet er vermoeiend uit en daarom bedenk ik dat zij gered moet worden. Om me heen kijkend zie ik afgebladderde plataanschors, die ik in de vijver gooi. Mis, te ver van de hommelt vandaan. Toen een takje, te klein, deze reddingsboei dreef weg. Daarna een iets groter bemost takje. En ja hoor, de hommelt ziet het en als een ware drenkeling kruipt ze erop. De natte vleugels en het donzige lijfje zien er rommelig uit. Net als ik in mezelf zeg, dat mijn reddingsoperatie is gelukt, hoor ik een stem naast me. Wat zie jij, vraagt een vrouw. Links kijkend zie ik... Ana Buren, die jarenlang de redactie van de Groeningen heeft gedaan. Blij verrast over de geredde drenkeling, heeft zij de ontroerende foto gemaakt.

Dat ook de andere twee redactieleden zeer geïnteresseerd zijn in natuurverschijnselen, blijkt uit een deel van de inhoud van deze Groeningen: mooie betrokken verhalen (Edda) en foto's met educatieve uitleg (Frans). Verder zijn we blij met de input van anderen die we vroegen iets te schrijven (velen) of te tekenen (Bert Holtkamp, die jaren de opmaak deed). Allen zeer bedankt.

Wij wensen jullie veel plezier bij het lezen en meedoen aan één van de aangeboden activiteiten in de komende maanden.

Namens de redactie,
Denise Humalda

Natuurvoedingswinkel

De Wiershoeck

Hét adres voor uw biologische boodschappen

Beijumerweg 20 Groningen

Onze actie-aanbiedingen vindt u op onze website

www.dewiershoeck.nl

(050)
541 15 15

ma t/m wo	9.00 – 18.00
do / vr	9.00 – 19.00
za	9.00 – 17.00

De Wiershoeck
Beijum

Iedere donderdag bezorging aan huis

Vroege vogels al voor zonsopgang actief

Edda Kammenga, Natuur en meer!

Hoe heerlijk kan het zijn? Opstaan als de meeste mensen nog diep in slaap zijn, in het donker het huis uit, op naar de Onlanden voor een zonsopgangwandeling. Al om half 5 hoor je de vogels zingen, ‘twiet, twiet, dit is mijn plekje, ik ben er nog!’

Frans en ik van de werkgroep ‘Natuur en meer!’ hebben deze wandeling georganiseerd. Wij staan regelmatig midden in de nacht op om erop uit te gaan, en gunnen iedereen de ervaring van de rust, de overgang van nacht naar dag, het wakker worden van de natuur.

Het is 1 mei. Om half 6 begint het al wat licht te worden en starten we met twaalf andere vroege vogels bij het Aardkundig Monument Het Stobbenven aan de Hooiweg ten zuiden van Roderwolde. Hier ligt het oudste fossiele bosrestant van Nederland. De stobben – dat zijn de oude boomstronken – zijn hier zo’n 8000 jaar in de zure veengrond bewaard gebleven.

We lopen in stilte over de Onlandsedijk. Althans, wij zijn stil, maar de vogels zijn op hun actiefst en laten een duizelingwekkende variatie aan tonen en ritme horen. Rollertjes, gesnor, geratel, gepiep, gefluit, gehoemp, gekrijs. Snor, rietzanger, kleine karekiet, rietgors, roerdomp, waterral en nog veel meer.

Via het fietspad gaan we naar Groot Waal. Ondertussen is het licht geworden, de zon zien we niet, het blijft bewolkt. Maar de kleuren zijn prachtig. Geel raapzaad overal in de berm, vele tinten groen, bruin en paars. Het Onlanden-gebied is een combinatie van natuurgebied en waterberging. De waterberging is in 2012 geopend om te zorgen dat bij grote wateroverlast de stad Groningen droge voeten houdt.

Groot Waal is een oud elzenbroekbos dat al op de kaart van 1810 te zien is. Hier groeien vooral zwarte els, berk en wilg. Dit zijn bomen die goed tegen natte voeten kunnen. En hier zijn weer heel andere vogels te horen, zoals de tjiftjaf, boomklever, zanglijster en boomkruiper. De buizerd nestelt ergens in de boomtoppen.

En dan weer richting ons beginpunt. Over de grasdijk lopen we langs bloemrijk hooiland weer terug. De reeën hebben ons in de gaten, maar vluchten niet heel ver weg.

Ruim twee uur later zijn we weer terug. Goed wakker en opgefrist, startklaar voor de rest van de dag.

De Bosschool

Ingeborg Ross

Elke vrijdagochtend ga ik met veel plezier mee met de Bosschool, een initiatief van mede-Natuurgids en leerkracht Cortlyn Schmitz. Zij neemt het hele jaar door dagelijks een groepje kinderen mee naar het Scharlakenbos. De kinderen zijn er speciaal voor gekleed: waterdichte overbroeken en jassen, laarzen, mutsen en handschoenen. Ze dragen bovendien hun eigen rugzakje met droge kledingstukken voor als die tóch nodig zijn.

Een ochtend in april

Zodra we aangekomen zijn bij het bos, is het al dikke pret: het regent en er liggen plassen water op het parkeerterrein. Dat is dus eerst 10 minuten dansen in de plassen! Daarna snoeren wij de rugzakken op onze rug en wandelen het bos in. Op een rustige plek gaan we in een kring zitten.

Cortlyn start een gesprekje over het weer van vandaag en het seizoen dat we nu hebben. We zingen samen een paar liedjes: over spinnetjes, de regen, de blaadjes die beginnen te groeien. Daarna beslissen de kinderen democratisch over de doelen van vanochtend: waar willen we heen? We gaan op pad en zij wijzen mij de weg. Ze kennen het bos al goed, hebben bomen die op afslagpunten staan een eigen naam gegeven als ijkpunten. Zo lopen we van Mosje via Draakje naar Dino (als ik het goed onthouden heb...).

Onderweg is er natuurlijk van alles te ervaren: een eerste citroenvlinder, een pad op het pad, lekker ruikende bloesem, varens in krul, een opvliegende buizerd, enzovoort. We besteden overal uitgebreid aandacht aan. Soms vertellen we er elkaar iets over, soms zijn we alleen aan het ruiken, voelen, luisteren, bekijken. We klauteren over in de weg liggende boomstammen, balanceren op een stam om droog over een nat gedeelte te komen.

Dan komen we bij een favoriete speelplek: de Modderkuil. Een – waarschijnlijk door jongeren – uitgegraven, hele diepe kuil achter een grote stronk van een omgevallen boom. Dat is dikke pret: een blubberglijbaan! Er wordt wat afgeklauterd om steeds weer naar beneden te kunnen glibberen.

Het wordt tijd om naar de eetplek te gaan. Cortlyn kiest een beschutte plek onder een fijnspar zodat we redelijk droog zitten. Daar aangekomen eten we stukken fruit en groente en drinken warme thee (ik heb natuurlijk koffie bij me, jullie kennen me). Cortlyn haalt een boek over de seizoenen tevoorschijn en leest ons voor; we luisteren (de een met wat meer concentratie dan de ander...) naar haar en bekijken de platen.

Tijd om naar de tweede gekozen speelplek te gaan. Daar kan van alles gebeuren: klim- en klauterwerk, tikspelletjes (uilen die muisjes zoeken!), rollenspelletjes (“dan ben jij mijn hond”), of lekker even rusten in de hangmat die Cortlyn heeft opgehangen. We zijn weer eens verbaasd als blijkt dat het alweer tijd is om terug te gaan naar de bus. Met rode konen keren we terug, een enkeling valt onderweg al in slaap...

Het Bosschool-concept

Het concept Bosschool is oorspronkelijk afkomstig uit Denemarken en komt tegenwoordig voor in verschillende landen ter wereld, onder andere in Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Noorwegen, Zweden en de VS.

Het programma van een bosschool bestaat uit het regelmatig bezoeken van een bos waar kinderen deelnemen aan een programma van door henzelf geïnitieerd onderwijs met verschillende speel- en leermogelijkheden. Ze leren over de natuurlijke omgeving, hoe om te gaan met risico's, problemen op te lossen, en samen te werken met anderen. De kinderen ontwikkelen hun communicatieve vaardigheden, zelfstandigheid en zelfvertrouwen. We stimuleren de kinderen om het vooral zélf te proberen, en elkaar te helpen als dat nodig is. Ook het spel is zoveel mogelijk van de kinderen zelf, wij staan op een neutrale plek en bewaken uiteraard de veiligheid. Ruzies begeleiden we als dat nodig is, waarbij we hen stimuleren om zelf tot een oplossing te komen. Ik draai nu drie maanden mee en zie hoe kinderen die eerst wat angstig overal hulp bij vroegen veranderen in zelfverzekerde boslopers, die al heel wat planten en dieren herkennen en kunnen benoemen. Het is elke keer weer genieten!

Over Cortlyn

Cortlyn komt oorspronkelijk uit de VS maar woont sinds 2010 in Nederland. Zij heeft als kleuterleerkracht voor de klas gestaan in de VS en werkt alweer jaren als pedagogisch medewerker in Nederland. Zes jaar geleden heeft Cortlyn het concept Bosschool (Forest School) ontdekt en in 2017 in Engeland de Forest School Leader-opleiding gevolgd. Van 2017 tot 2018 heeft zij de Natuurgidsopleiding bij het

IVN gevolgd. In september 2018 is zij gestart met een eigen bosschool, in samenwerking met kindercentrum Het Eiland van Groningen. De kinderen zijn tussen de 3 en 5 jaar. Het Scharlakenbos is ter voorbereiding door haar uitgebreid onderzocht op loop-, speel- en rustplekken en ze heeft er een risico-onderzoek gedaan om de veiligheid voor de kinderen te garanderen.

Natuurquiz

Frans Kromme

Wat bloeit daar?
Kent u deze pareltjes van
moeder natuur?

(Oplossing op bladzijde 19.)

Bevoorrecht!

Thorhold Souilljee

En dan krijg je de kans om in Drielanden te gaan wonen! Aan de rand van de Stad en zelfverklaard ecologisch. Het groene hart gaat harder kloppen. De waaierwoning aan het eind van de rij met vrij uitzicht maakt de droom helemaal af. Het voelt als een voorrecht elke dag wakker te worden aan de rand van Waterland, onder-tussen alweer twee jaar. Het is als thuiskomen en niet meer weg willen. Dit moet het idee van 'gesetteld' zijn.

Met die rust begint dan ook snel de verdieping in de buurt waarin je woont. Dat geldt voor de buurtgenoten, maar ook voor alle andere organismen om je heen. De buurt heeft potentie, de gemiddelde ecologische interesse ligt hoger dan elders. Op dat gebied wordt er fragmentarisch iets georganiseerd. De buurtwerkgroep Natuur en Milieu wacht echter op nieuwe impulsen en de term ecologisch wordt in een verkeerde context gebruikt.

Dat lijkt mij een uitstekend moment om in te stappen. Ik wil weten waarin ik leef! Het duiden van alles om me heen stemt mij gelukkig en ik hoop dit enthousiasme ook verder over te dragen aan de mensen om me heen.

Na maanden acclimatisatie broedt er langzaam een plan in mijn hoofd. De KNNV heeft als goed gebruik om eens in de zoveel jaar een bepaald gebied te inventariseren met al de kennis die ze heeft. Dus ik dacht bij mezelf: "Waarom moet dat persé een natuurgebied zijn?" Stadse ecologie is een redelijk hot item en met een dergelijk project in de buurt kan dat verschillende doelen dienen.

Ten eerste wordt mijn eigen nieuwsgierigheid bevredigd (dit schrijf ik natuurlijk niet als ik subsidies aanvraag).

Ten tweede krijgen we zo veel informatie boven water en kunnen we deze kennis bundelen om uitvoerende instanties te kunnen adviseren over beleid en beheer. Zo kunnen we buurt en omringende gebieden nog fraaier en (bio)diverser krijgen. En, last but not least, we willen graag het ecologische bewustzijn van de buurt vergroten.

Dat daarbij heel misschien een zieltje te winnen valt voor de KNNV of IVN is natuurlijk een prettige bijzaak.

Organisatie

Zodoende begon ik in de herfst van 2018 wat te mailen, te bellen en af te spreken. Al gauw sloten Geert-Jan Herder van de KNNV en Edda Kammenga van de IVN aan om mee te helpen. Met deze fantastische hulp is er een mooie basis waarmee we het project aan kunnen vliegen. Door regelmatig met elkaar

contact te hebben, houden we elkaar op de hoogte en springen we bij, waar nodig, met het opzetten van activiteiten. Deze activiteiten bestaan in grote lijnen uit inventarisaties, excursies en lezingen. Door zoveel mogelijk kennis met elkaar te bundelen en te delen, is het de opzet om er zelf ook wijzer van te worden. Er is natuurlijk al wat kruisbestuiving tussen de KNNV en IVN en als dat op deze manier bevorderd kan worden, is dat alleen maar prima.

En dan maak je een plan. Om meer mensen te overtuigen en draagvlak te creëren bij betrokkenen. Maar ook om kaders te duiden. Welk gebied gaan we nu precies inventariseren? Alleen de buurt of toch meer? Na conclaaf nemen we het Wijkpark Lewenborg er ook bij. Dat is best groot en veel, maar zo geef je potentiële excursieleiders meer mogelijkheden.

De buurtwerkgroep verspreidt alle bevindingen, verslagen, lijstjes, oproepen en andere schrijfsels via de digitale nieuwsbrief onder een 64-tal liefhebbers. (Je kunt je inschrijven via www.drielanden.nl) Daarnaast hou ik alle waarnemingen bij die binnen het gebied vallen. Dat geldt voor alle data binnen dit project, maar ook losse waarnemingen. Met die gegevens hoop ik wat verstandigs te zeggen over de ecologie van het gebied en of de status van dit biotoop wel zo goed is als 'men' beweert. Om een goed vergelijk te maken, scharrel ik zoveel mogelijk gegevens uit het verleden erbij. Denk daarbij aan waarneming.nl, maar ook via de Nationale Databank Flora en Fauna, monitoringsrapporten van destijds Koeman en Bijkerk en persoonlijke lijstjes. Dit alles moet tenslotte een rapport opleveren in 2022.

Stand van zaken

Dus, wat hebben we tot nu toe gedaan? Vanuit de KNNV wordt er elke eerste zondag van de maand een algemene excursie gehouden. De IVN plantengroep houdt elke maand een planteninventarisatie, waarbij de eindejaarsplantenjacht als een geslaagde intro fungeerde. Daarnaast zitten we dit jaar in een nachtvlienderreeks van april tot september. Af en toe schieten we een special in. Zo

heeft onlangs korstmossen expert Lukas Verboom een inventarisatie gehouden en heeft Anne Krediet een bodemexcursie verzorgd met nadruk op springstaarten. Vanuit de KNNV geleedpotigen werkgroep zijn een aantal bekervallen uitgezet. De score was wellicht niet hoog, maar dat nodigde wel weer uit tot een vervolg. Zo kunnen we nog wel even doorgaan, een lezing over historische waarnemingen, een tuinvogelcursus en... We hebben op korte termijn ook weer leuke activiteiten. Zo gaan we in juni naar de Vleermuisopvang Adorp en wacht aan het einde van juni de IVN slotjesdag. En er liggen nog genoeg ideeën in de lade.

Over het algemeen is de opkomst van KNNV-ers en IVN-ers best aardig. De buurtbewoners hebben iets meer stimulatie nodig. Iets meer aandacht voor de activiteiten middels posters en flyers moet de opkomst wat opkrikken. Daar is echter budget voor nodig en dat hopen we middels fondsen bij elkaar te scharrelen. Natuurlijk is dit jaar ook een leerjaar, waar we volgend jaar van kunnen profiteren.

Maar is er altijd ruimte voor meer. Wil je ons meehelpen, ook in het enthousiasmeren van buurtbewoners? Je bent welkom om mee te doen met je kennis. Ook als je vrijblijvend mee wilt doen, dat kan natuurlijk ook. (Reageren kan via www.drielanden.nl.)

Korstmossen inventariseren met Lukas Verboom

Edda legt uit

Nachtvlinders inventariseren

Onze vrijwilligersconsulent

Marit Stokkentreeff

Op verzoek van de redactie van *Groeningen* mag ik iets toelichten over het werk van de vrijwilligersconsulent

De IVN-vrijwilligersconsulent is een betaalde parttime kracht, die in de provincie werkt aan het instandhouden en versterken van een provinciedekkend netwerk van vrijwilligers. Het gaat hierbij specifiek om 'educatieve vrijwilligers', dus mensen die activiteiten als excursies, lezingen, cursussen en jeugdactiviteiten organiseren voor jong en oud. Ik ben sinds 2003 vrijwilligersconsulent in Groningen en Drenthe.

Tja, hoe zorg je voor de instandhouding van een provinciedekkend vrijwilligersnetwerk? Het belangrijkste is, denk ik, vrijwilligers te 'ontzorgen' zodat zij kunnen doen waarvoor ze vrijwilliger zijn geworden; namelijk de natuur intrekken, publiekscursussen en lezingen geven, excursies leiden, roofvogels inventariseren of een slootjesdag organiseren voor de jeugd. Als vrijwilligersconsulent adviseer ik – indien wenselijk – afdelingen over bestuurlijke, procesmatige en juridische zaken of regel ik zaken als websupport, cursusdocumentatie, subsidies of interessante gastsprekers. Samen met de 'afdeling van dienst' (in 2019 was dat IVN Groningen-Haren, Lammert Tiesinga) organiseer ik twee keer per jaar het provinciaal overleg. Dit is een overleg waar alle afdelingen (en soms ook andere natuurorganisaties) informatie uitwisselen en elkaar inspireren.

Verder is het zaak continue te investeren in de werving en binding van nieuwe vrijwilligers. Dat doen we als IVN landelijk, provinciaal en op afdelingsniveau met mooie campagnes en activiteiten, waar veel mensen op afkomen. Het ledenaantal van IVN zit enorm in de lift. Maar een nieuw lid is nog geen vrijwilliger. Daarvoor zijn cursussen, trainingen en inspiratiedagen nodig, die vrijwilligers kennis en handvatten bieden om zelf activiteiten te organiseren. Vandaar dat ik hier veel uren aan besteed. Zo hebben Edda Kamminga, Toeska Smit, Martha van de Wal (allen van IVN Groningen-Haren) en ik samen de Natuurgidsenopleiding 2017-2018 georganiseerd.

Begin dit jaar heb ik samen met vrijwilligers van IVN Noord-Groningen een Natuuroudercursus georganiseerd en ook geef ik samen met vrijwilligers van IVN Hogeveen op dit moment een Jeugdbegeleiderscursus.

Een heel leuk maar intensief project is de noordelijke inspiratiedag Kind & Natuur. Ieder jaar organiseer ik deze dag samen met collega's en vrijwilligers voor ongeveer 100 groene vrijwilligers in Groningen, Friesland en Drenthe die jeugdactiviteiten (willen gaan) organiseren.

Het evenement Gronings Groen is een ander voorbeeld van zo'n IVN-brede samenwerking.

Met alle activiteiten die we als beroepskrachten en vrijwilligers organiseren, bereikt IVN dat mensen (jong en oud) ervaren hoe leuk, leerzaam, gezond én belangrijk natuur is. Immers alleen vanuit liefde voor en kennis over de natuur kunnen we een milieubewuste gedragsverandering bereiken.

Hier ben ik te zien op een bootje van de Plastic Whale Foundation in Amsterdam. We hebben als persoonsuitje de Amsterdamse grachten van plastic troep ontdaan. Naast de hoeveelheid rommel die we opvisten, waren de duimpjes en bemoedigende opmerkingen van bewoners en toeristen op de kade eigenlijk van veel grotere waarde.

Sluipmoordenaars

Als soldaat moesten we er van alles doen. Schuttersputjes graven en tijgeren. Het is 1969 en we zijn op het Balloërveld. In die tijd eigendom van Defensie. Ik lig aan de Witterstraat in de Johan Willem Frisokazerne. Alfa-compagnie.

Ik zeg 'lig'. Dat klinkt raar, want ik liep en at er ook. Ik denk, dat dit 'liggen' te maken heeft met 'gelegerd' zijn. Het verschil tussen liggen en leggen is soms moeilijk.

We marcheerden vanaf de kazerne met volle bepakking zo'n 10 kilometer naar het Balloërveld om er te oefenen. Oefenen om een ferme soldaat te worden.

Onder draad door in tijgersluipgang. Plat op de grond, want anders blijf je met je broek in de prikkeldraden hangen en word je uitgekafferd door de majoor.

Alles went.

Mierenleeuw

Afgelopen week lig ik er weer. Het leger is weliswaar verdwenen. Nu zwaait Staatsbosbeheer de scepter over het gebied. Ik lig stil in het zand op één van de toegangspaden. De zon schijnt en het is warm op de grond. Als je niets beters te doen had zou je zo in slaap sukkelen.

Voor me bevinden zich een aantal kleine kuiltjes in de bodem. De kuiltjes zijn omgekeerd piramidevormig.

Portret van de mierenleeuw

Gastschrijver

Henk Dikkema

Zijn columns 'Beestjes Kieken' verschijnen in de *Westerkrant* (Hoogkerk e.o.) Wij mogen deze columns publiceren.

Ik ben in het domein van de mierenleeuw. Elke mierenleeuw heeft zijn eigen kuil. Die putjes ontstaan doordat de mierenleeuw zand wegslingert. Zo groeit er een rond gat met een soort dijkje er omheen. Het zand moet droog en zeer fijn zijn. Je vindt ze daarom alleen aan de kanten van het pad waar de heideplaggen een beetje overhangen en de bodem behoeven voor de regen.

Wachten

Onderin het putje zit de schutter. Het is de larve van de mierenleeuw, een insectenlarve van ongeveer een centimeter lengte.

Hij wacht. Ik wacht met hem, want ik weet wat er zal gaan gebeuren. De larve is een echte rover. Op de foto is dat goed te zien aan de enorme kaken. In het echt zijn de diertjes onzichtbaar. Ze wachten onderin, ingegraven onder een paar millimeter zand. Als mens ben ik niet zo goed in wachten. Wij willen het hier en wij willen het nu. Niet de mierenleeuw. Hij bezit zijn ziel in lijdzaamheid.

Als er na een half uur nog niets is gebeurd, besluit ik te helpen. Voorzichtig vang ik een rode bosmier en neem hem mee naar het kuiltje. Langzaam klop ik de mier uit het medicijnpotje, zodat hij in het kuiltje valt. Hij probeert omhoog te klauteren langs de steile helling, maar dat lukt hem niet. Er ontstaat een kleine zandlawine, waarin de mier mee naar beneden glijdt. Beneden in de kuil ontstaat beweging. De schutter begint met zand te schieten. Hij

Foto 2. De mier wordt met zand belaagd.

doet dit door zijn voorste poten naar voren te slaan en het droge zand als straal naar zijn slachtoffer te spuiten. De mier probeert nog sneller naar boven te klimmen, maar het werkt averechts. Hij zakt omlaag als de sluipschutter weer met zand smijt.

Hebbes!

Dan lijkt de mier in het zand weg te zinken. Met zijn voorpoten probeert hij grip op het gladde zand te krijgen. Hij krijgt geen grip. Hij is er niet op gebouwd. Te glad. Zijn belager heeft het beter voor elkaar. Die heeft over zijn hele lijf korte haren, die hem in het losse zand verankeren.

Dan gaat de mier kopje onder. Na een korte worsteling is hij ten prooi gevallen aan zijn eigen persoonlijke leeuw.

Onder het zand spuit de mierenleeuw verteringsvloeistoffen in de mier zodat deze van binnen lekker opgelost wordt. De mierenleeuw zuigt de mier leeg en smijt daarna de lege huid over de rand. Volgende graag!

Een mierendood is leeuwenbrood.

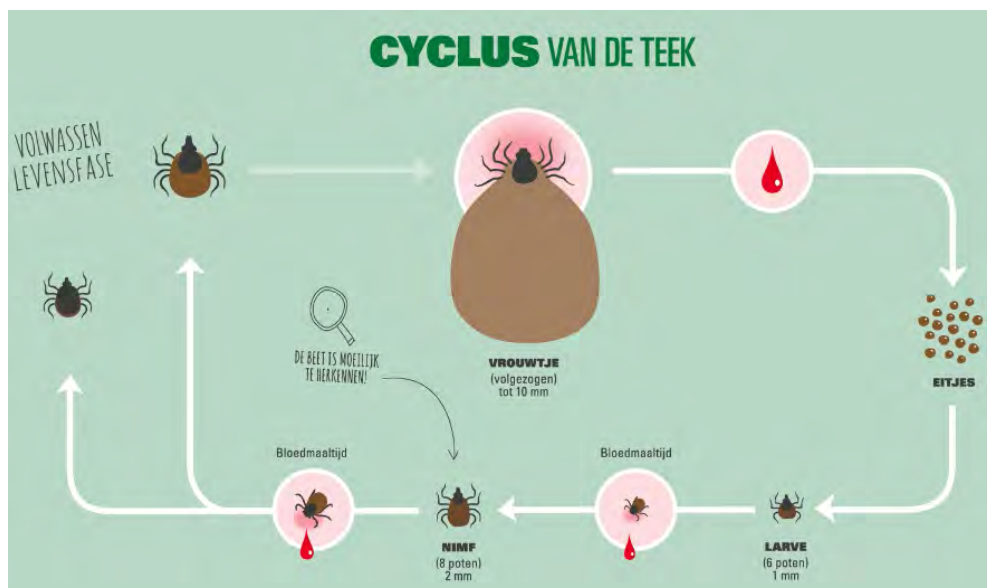
Het interessante leven van ... de teek

Edda Kammenga

Die arme teek, er zal maar zo over je gepraat worden. Parasiet, tekenbeet, rode ring, ziekte van Lyme, gevaar, help! Hoogste tijd om ook eens iets te vertellen over het interessante leven van de teek.

De cyclus

Het leven van de teek begint als eitje. Uit dat eitje komt een piepkleine larve. De teek hoort tot de spinachtigen, maar deze kleine larve heeft slechts zes poten. Na een bloedmaaltijd en wat rust vervelt de larve tot nimf met acht poten, en na weer een bloedmaaltijd vervelt de nimf tot volwassen teek van 3-5 mm groot. De volwassen vrouwtjes nemen dan nog één flinke bloedmaaltijd en worden flink groter. Ze paren, leggen duizenden eitjes en sterven daarna.

Bron: www.teekpreventie.nl/de-teek

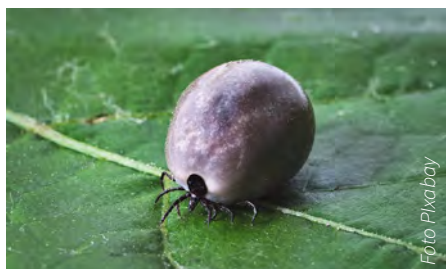
Kwaliteiten

Teken hebben geduld. Ze kunnen rustig een jaar of twee wachten en hongeren tot er een gastheer langskomt bij wie ze de bloedmaaltijd bij kunnen nuttigen. Dit hoeft echt geen mens te zijn: een ander zoogdier, vogel of reptiel mag ook.

Je kunt ook zeggen dat ze lui zijn, want ze gaan niet zelf op pad om een gastheer te zoeken. Ze komen pas in actie als ze een gastheer hebben, dan lopen ze een stukje op zoek naar een geschikte huidplooi of lekker stukje huid om zich vast te bijten.

Teken hebben goed instrumentarium. Ze hebben aan alle poten grijpklauwtjes waarmee ze zich effectief kunnen vastgrijpen. En de steeksnuit is al net zo geavanceerd: het is een steekapparaat met weerhaakjes dat zich in de huid verankert.

Teken houden rekening met de gevoelige mens. Hun speeksel verdooft de huid zodat we het niet voelen als we gebeten worden. Dat is toch erg aardig van ze.

Liever niet

Interessant of niet, een teek wil je niet in je huid. Ongeveer 20% van de teken draagt de *Borrelia*-bacterie bij zich die de ziekte van Lyme kan veroorzaken. Loop je door begroeiing, bedek je huid zoveel mogelijk en controleer jezelf achteraf op teken. Heb je toch een teek, verwijder die dan zo snel mogelijk. Noteer de datum en plek en hou in de gaten of er een rode ring verschijnt.

Meer info over teken, preventie en verwijderen vind je op de website van de RIVM: <https://www.rivm.nl/tekenbeten-en-lyme> en www.teekpreventie.nl/de-teek

Tot slot een tip: heb je de teek verwijderd, doe hem dan tussen een plakbandje. Zo kun je hem goed bekijken en weet je zeker dat ie niet terugkomt. Gooi het plakbandje daarna in de prullenmand, niet in de wc.

Randy en Alexander

Ana Buren

Grijze kop, felgroen lijf, geeloranje buik, met zijn schreeuwende kleuren en luide gekrijs maakt hij zich kenbaar: Randy de Senegalpapegaai die al 20 jaar in het Noorderplantsoen in Groningen huist. Van zijn soort is hij de enige in heel Nederland die in de vrije natuur leeft, dus qua partnerkeuze is het een verloren zaak om veel noten op de zang te hebben. Hij leidt een celibatair bestaan, maar beslist tegen wil en dank. Dat laat hij luidkeels horen, vooral als met het lengen der dagen zijn hormonen weer opspelen. Jaren geleden beleefde hij een kortstondige, maar heftige affaire met een vrijgevochten vrouwelijke halsbandparkiet, maar na een aantal maanden verrukking vertrok zij met de noorderzon en bleef hij gefrustreerd en alleen achter, hartverscheurend roepend.

Om toch aan zijn gerief te komen vergrijpt hij zich aan bomen, een armzalig surrogaat.

Randy houdt van gezelschap, maar alleen bij de spreeuwen vindt hij wat aanspraak. Kraaien, eksters, gaaien en kauwtjes zien hem alleen maar als ongewenste vreemdeling. Je zou hem zo graag een vrouwtje gunnen. Menigeen is al eens in de verleiding gebracht om een vrouwtje voor hem te kopen. Maar, behalve dat het illegaal is, is het ook onverstandig. Het vrouwtje kan direct in paniek raken en wegvliegen en dan heb je twee eenzame Senegalpapegaaien.

Ik sta met mijn camera voor de wilg aan de Kerklaan. Voor zijn holletje klampt Randy zich vast aan een tak. Hij kijkt mij met zijn waanzinnig gele oog fanatiek aan en fladdert een beetje met zijn vleugels. Er komt een dame naast mij staan.

“Hij zit vast! We moeten hem bevrijden.” zegt ze.

“Nee hoor,” antwoord ik, “hij is aan het masturberen.”

Meteen sla ik mijn hand voor mijn mond. Wat zeg ik nou toch weer?! De dame kijkt verschrikt naar mij en dan weer naar de vogel.

“Ja, sorry dat ik dit soort dingen weet”, verontschuldigt ik mij.

Stil en een beetje besmuikt slaan we zijn wellustig gemanoeuvregade. “Nou ja, het kan waarschijnlijk geen kwaad”, besluit de dame. Randy houdt er pas mee op als een zwarte kraai zich ermee gaat bemoeien en kruipt verongelikt krijsend weer terug in zijn holletje.

In oktober 2018 duikt er plotseling een Grote Alexanderparkiet op in het Noorderplantsoen. Jammer genoeg is het een man, dus dat wordt behelpen. Ik ben vreselijk benieuwd hoe Randy op hem zal reageren. Groot is de teleurstelling als blijkt dat ze elkaar vrijwel compleet negeren.

Maar mooi is hij wel, Alexander. Krachtige knalrode snavel, zwarte halsband, knalgroene dekveren, rode schouderplek, blauwgroene staart met gele punten. Die staart kan hij heel fotogeniek spreiden als ik hem fotografeer. Pas later, als ik meer inzicht heb gekregen in papagaaiengedrag, leer ik dat hij dan niet aan het pronken is, maar dat hij nijdig is op mij en mijn camera.

In december zie ik ineens dat Randy toenaderingspogingen doet. Regelmatig vliegt hij naar de wilg waar Alexander zich meestal ophoudt en hij komt steeds dichterbij. Tenslotte zie ik ze samen wegvliegen en dan lijkt de kameraadschap beklonken. Ze worden onafscheidelijk.

Randy gaat op zoek naar een holletje. Na inspectie van meerdere bomen kiest hij uiteindelijk voor een plataan. In de boomholte daar zit al een paartje kauwtjes, maar na een kort gevecht pakken die hun biezen en betreft Randy zijn nieuwe verblijf. Hij begint verwoed met de voorjaars schoonmaak; ik zie dat allerlei rommel met kracht naar buiten wordt gegooid. Alexander lijkt het met deze keuze eens te zijn. Iedere keer als Randy naar binnen verdwijnt kruipt hij er direct achteraan. Alleen het puntje van zijn lange staart steekt dan nog mallotig naar buiten.

Maar hoe nu verder? Dag in dag uit zijn ze met elkaar in de weer. Samen vliegen en kunstjes doen, samen aan de pindanetjes bij Mamamini hangen, samen van de appeltjes en de zaden van de iep eten, stijf tegen elkaar aangedrukt zitten en veel en langdurig kroelen. Ze poetsen elkaars verenkleed, op de buik, op de rug, onder de vleugel. In de hormonale periode is zo'n papegaai, afgezien van kop en poten, eigenlijk één grote erogene zone. Van iedere aanraking worden ze opgewonden. Beide schuiven hun lijf voortdurend onder de bek van de ander als uitnodiging om hun veren te poetsen. Alexander probeert Randy te bestijgen waarbij hij hem met zijn grote lijf bijna plet; het is allemaal net niet wat ze bedoelen. Randy neemt vaak teleurgesteld weer zijn toevlucht tot zijn geliefde tak.

Dan zie ik iets wat ik nog nooit bij vogels van verschillende soorten heb gezien: Randy is aan het kokhalzen zodat hij zijn eten opgeeft om dat vervolgens te voeren aan Alexander. 'Courtship feeding', bedoeld om het voortplantingsproces bij de partner te stimuleren. Ja, maar hóe dan!?

Inmiddels is Randy verhuisd naar een holte in een iep op De Grote Berg. Een 1-persoonsholletje waar Alexander niet in past. Die moet genoeg nemen met de dichtstbijzijnde tak waar hij geduldig wacht totdat Randy weer zin heeft om naar buiten te komen. Ik denk dat Randy dat met opzet heeft gedaan, want af en toe wordt hij een beetje flauw van dat voortdurende geflikflooi van Alexander en bijt hij even flink van zich af om met rust gelaten te worden. Ze kunnen echter ook stijf tegen elkaar aan zitten als een verliefd stelletje; dat ziet er vertederend uit. Als ik Randy zo urenlang sta te observeren wordt Alexander jaloers. Een aantal malen doet hij een agressieve uitval naar mij. Ik kijk met ontzag naar die grote klauwen en vooral naar die enorm imposante snavel en zorg voor een observatiepost met dekking.

Zo rommelen zij samen de lente door. Ze vechten gezamenlijk hun ruzies uit met de gaaien, zwarte kraaien, kauwtjes en de eekhoorn, zonder dat er een oplossing wordt gevonden voor de drang van hun seksuele driften.

Eind mei krijgt hun relatie een nieuwe dimensie. Ze zijn niet meer voortdurend samen. Randy heeft zijn holletje verlaten, maar hij is nog geregeld in de bomen op De Grote Berg te vinden. Alexander is vaak de hort op, maar keert bij het vallen van de avond weer terug. De hormonen bedaard, het krols gekrijs verstomd. Het broedseizoen is voorbij en ze gaan nog steeds kameraadschappelijk met elkaar om. Het is niet alleen lust wat hen drijft.

Randy geeft het echter niet op. Hij blijft Alexander voeren en die aanvaardt dat in dank. De een afkomstig uit Afrika, de ander uit Azië, samen op een takje, een innige verbintenis van twee continenten. Dat geeft hoop voor de wereldvrede.

De nieuwe natuurgidsen samen op pad

Janny Giezen

In 2017/2018 zijn 30 enthousiaste studenten begonnen met de opleiding voor natuurgids bij de IVN Groningen-Haren. Juni 2018 kregen 21 studenten het diploma uitgereikt.

Het was een geweldige opleiding, waarin we veel geleerd hebben. Eén keer in de maand gingen we het veld in waarbij we vele opdrachten hebben uitgevoerd.

Omdat het zo leuk was om met elkaar het veld in te gaan, heb ik het initiatief genomen dit te blijven doen. De respons was groot. Om de zes weken bereiden

steeds twee personen een route voor en maken zij het vertrekpunt bekend. Dit is heel makkelijk te organiseren. En vooral... het is zo leuk om elkaar weer te zien.

Zo zijn we onder meer OpPad geweest bij Noordpolderzijk, Abel Stokbos, Friescheveen, Winschoten, Selwerderhof en Lauwersmeer. Er is veel kennis van flora en fauna en we leren dan ook veel van elkaar.

Heerlijk strunen door het landschap, veel leren en genieten van elkaars gezelschap. Wat wil je nog meer.

Boekbespreking

Ike Pots

Niet zonder elkaar – Louis Schoonhoven

Op een boeiende en toegankelijke wijze wordt er verhaald welke strijd door de planten wordt geleverd om maar één doel te bereiken: voortplanting. De verschillende verleidingsmethodes die planten moeten aanwenden, in een concurrerende plantenwereld, om insecten aan te trekken is verbluffend. Mooie foto's en tekening maken het inzichtelijk. **Wonderschoon.**

'Niet zonder elkaar' is een echte aanrader. Het heeft naar mijn mening terecht in 2015 de Jan Wolkersprijs gekregen.

Fotogedicht Bert Kuik (gedicht) en Frans Kromme (foto)

Determineren met hulp van de smartphone

Frans Kromme

Natuurflierefluiter. Zo zie ik me zelf. Ik vind alle natuur even leuk en fascinerend, maar heb niet altijd het geduld om onbekende fauna of flora ter plekke 'op naam te brengen'. Ik geniet op dat moment liever van wat ik zie, hoor of ruik.

Maar het 'op naam brengen' van bijvoorbeeld een plant is wel heel zinvol en interessant: waarom groeit het plantje hier en niet een paar meter verderop? Is het een teken van gezonde grond? Of is de grond juist te voedselrijk?

Het in het veld meenemen van een floradeterminatieboek als Eggelte of Heukels vind ik gedoe (zwaar en lastig in gebruik, bovendien worden de boeken lelijk). Gelukkig heb ik altijd een smartphone bij me of een fotoestel met macrolens. Dus maak ik in het veld foto's van de details die nodig zijn om de flora op naam te brengen: ik leg bladeren, stengel en bloeiwijze vast.

En nu komt de digitale beeldherkenning om de hoek kijken. Apps (programma's/applicaties) op onze telefoons worden steeds beter in het herkennen en op naam brengen van alles wat leeft en groeit. Voor planten springen er op dit moment twee bovenuit: **ObsIdentify** (versie voor planten) en **Plantnet**.

Het verschil tussen beide apps is niet zo groot. Je maakt een foto of importeert er een van je filmrol, je drukt op *ID* en er komt een soort of een aantal soorten te voorschijn. Vaak word je de goede richting uit gewezen, soms is het lachen geblazen en soms klopt het precies. Zoals afgelopen dinsdag toen ik foto's van nog niet bloeiende moerasrolklaver invoerde.

Verschillen

ObsIdentify werkt offline (zonder actieve internetverbinding) doordat je op voorhand lijsten downloadet. Deze app is alleen geschikt voor telefoons met Android. Plantnet heeft internet nodig (dataverbinding) en is geschikt voor iPhone én Android.

Resultaat van deze techniek: het gebruik van deze apps geeft vaak een aanknopingspunt mijn plantenkennis uit te breiden juist door het te combineren met het klassiek determineren.

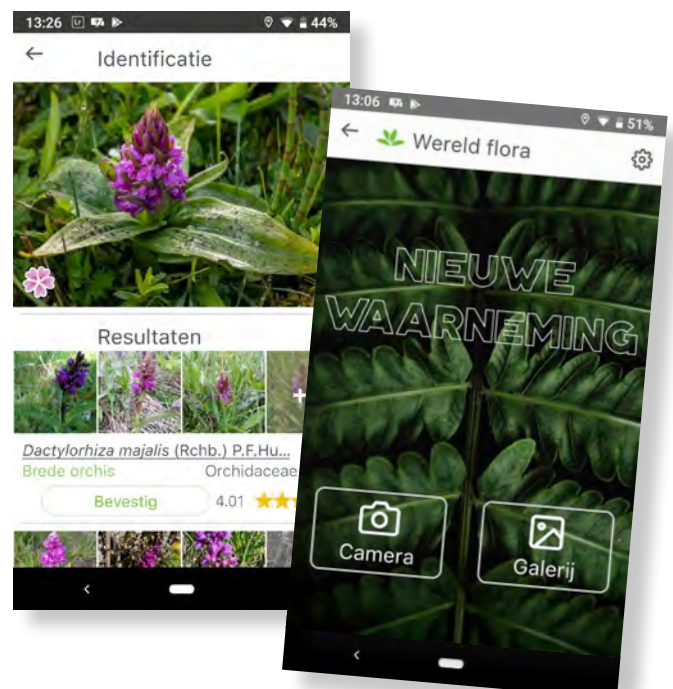
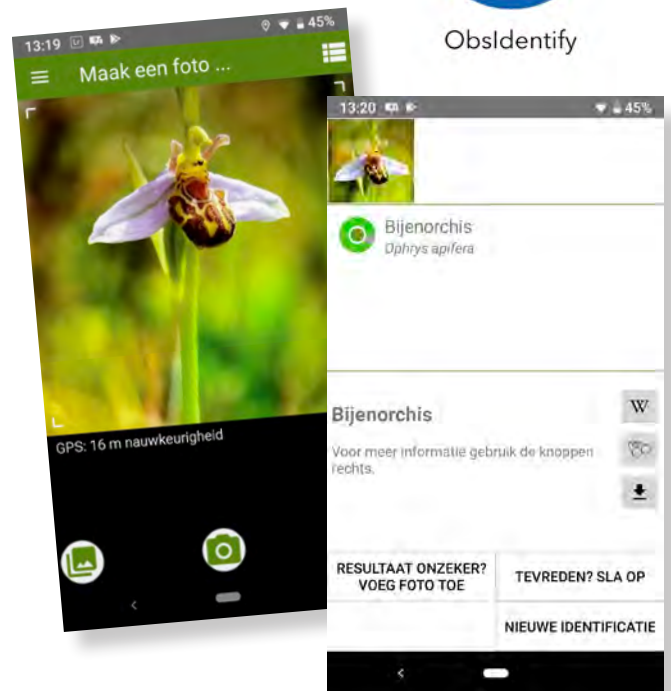
Misschien ook een tip voor u?

Pl@ntnet

ObsIdentify

Mijn wandeling in Appelbergen

Maaïke Pypekamp

9 april was een perfecte dag om er tussenuit te piepen en van het mooie weer te genieten. Met hond Boka en een vriend pakten we de auto en gingen naar Appelbergen om een lange boswandeling te maken. We waren niet de enigen met deze gedachte en kwamen meerdere wandelaars met honden tegen. Eén man liep met zijn laarzen in zijn hand en vertelde dat hij zijn labrador moest redden, die in het water vast kwam te zitten toen hij achter een stok aan ging. Blijkbaar is er veel begroeiing in het water waardoor de hond er moeilijk uit kon komen. Ik was blij dat mijn kleine Boka nooit zwemt, maar liever graag langs de kant van het water verblijft om naar onder andere kikkers te zoeken.

Rond drie uur zaten we lekker koffie te drinken bij het bekende paviljoen en Boka, die gelukkig nog redelijk schoon was na onze boswandeling, maakte zijn rondjes op zoek naar gevallen kruimels. Af en toe moest ik hem roepen en huppelde hij snel terug. Toen we opstonden om naar huis te gaan kon ik hem nergens zien en begon hem terug te fluiten. Hij kwam niet en ik maakte een grapje dat we hem achter zouden laten. Normaal was hij altijd binnen enkele minuten aan mijn zijde. Deze keer niet.

Ik dacht aan de man met zijn hond in het water en begon me zorgen te maken. Hij moet me toch kunnen horen? Gelukkig waren we met ons tweeën en we begonnen verder en verder van het paviljoen te zoeken, één lopend terwijl de andere bleef wachten. Mijn vriend liep het hele traject in het bos opnieuw. Hoe had hij hem kunnen missen? Ik ging zelf weer kijken, bij het water, rond het meer. Maar dat is moerasgebied. Ik

gaf mijn mobiel en sleutels aan mijn vriend en overwoog om er toch in te gaan, maar vond het eng. Stel je voor dat hij vast zat in de modder en kopje onder was gegaan.

Er was al bijna een uur verstreken en ik had mijn telefoonnummer aan meerdere wandelaars gegeven. Ze zouden uitkijken, hem lokken, vasthouden en me bellen als ze iets zagen. Ik was radeloos, hoe vind je een kleine hond in een bos, misschien in het moeras gezakt. Dan heb je niets aan een chip.

Ten noorden van het paviljoen had ik meerdere mensen met honden gevraagd. Mijn asbak hondje Boka, meegenomen uit het buitenland, waar ik hem 11 jaar geleden op straat vond. Inmiddels kan ik mijn leven zonder hem nauwelijks voorstellen. Door hem loop ik zo veel, geniet ik van het Noorderplantsoen, is er altijd iemand die zielsveel van mij houdt, op me wacht en mij begroet. Ik moet er niet aan denken dat ik hier wegrij zonder hem.

Waar nu verder zoeken? Het bos hebben we al twee keer gehad. Ik neem mijn mobiel terug en stap eerst oost, dan noord. Hier is het ook drassig, meer moeras eigenlijk. En dan zie ik in een flits iets geels! Ik kan mijn geluk niet op en roep hem met een schorre stem. Hij reageert niet en ik strompel door de bosjes. Ik moet voorzichtig zijn, de ondergrond is niet te vertrouwen. Ik spring van polletje naar polletje. Mijn rechterbeen richt ik op een stuk gras en opeens gebeurt het, ik zak door de aarde. De modder zuigt om mijn rechterbeen, het voelt als water, waar ik makkelijk inglij. Er eenmaal in voelt het als cement om mijn been. Ik zit in een val tot mijn

kruis en kan er niet weer uit. Ik draai me half rond en graai in mijn jaszak die over mijn gebogen linkerbeen ligt. Deze is nog op het droge. Ik pak mijn mobiel voorzichtig uit mijn zak. Mijn hond kan ik niet meer zien. Ik ontgrendel mijn mobiel en begin paniekerig het nummer van mijn vriend op te zoeken, die op terras wacht. En dan hoor ik iemand roepen: “Heb je hulp nodig?” Ik aarzel niet, “ja” schreeuw ik heel hard.

De man komt voorzichtig mijn kant op en vindt een steviger stuk grond en begint aan mijn arm te trekken, maar mijn been zit muurvast en mij er schuin uittrekken werkt niet. Er is maar één manier: recht omhoog. Gelukkig komt er nog een echtpaar aanlopen. Nu beginnen er twee mannen, elk aan een kant aan mij te trekken. Uiteindelijk ben ik vrij en zodra ik los ben en de mannen bedank, zie ik mijn hond. Hij heeft het ook moeilijk gehad, zie ik aan de manier waarop hij strompelt. Als ik Boka eindelijk weer heb, zijn mijn intenties hem te straffen al lang vergeten. Ik bel mijn vriend.

Terrasgangers vullen de bak drinkwater steeds weer, zodat ik ons kan afspoelen. Volgende keer toch meer handdoeken meenemen, al is het mooi weer. Binnenkort een GPS voor Boka's halsband kopen. Eenmaal thuis, samen minstens een half uur onder de douche om het moeras van ons af te spoelen. Boka hinkelt weer na zijn verrekte pees van een half jaar geleden. We zullen dit allebei niet snel vergeten.

Lekker opruimen

Denise Humalda

Als je ergens loopt en je oog valt op weggegooide verpakkingsmaterialen: pakje sigaretten, allerlei soorten plasticzakjes en omhulsels, resten van een barbecue, maar ook papier en glas, heel of in scherven... wat doe je dan? Oprapen en in de eerstvolgende vuilnisbak, dat doe ik. Een tijd geleden heb ik me voorgenomen tijdens elke wandeling minimaal één stuk afval op te rapen en weg te gooien. Ik ervaar het als prettig om ook iets te doen aan een vervuilde omgeving. In ons park – het Noorderplantsoen – wordt twee keer per jaar een gezellige gezamenlijke schoonmaakactie georganiseerd door buurtbewoners. Leuk om aan mee te doen met grijpertje, afvalzak en handschoen, met na afloop een kopje koffie met ook nog iets erbij.

Pas later ontdekte ik dat de gemeente Groningen over dit onderwerp een uitgebreid programma heeft opgezet: 'Groningen Schoon Dankzij Mij'. Op de website (<https://gemeente.groningen.nl/groningen-schoon-dankzij-mij#minder-afval-dankzij-mij>) las ik over lentekriebels, scholen, theater, buurten en voorlichting, en bleek ik een 'Stille kracht in de wijk' te zijn met mijn eigenstandige opruimhandelingen. Er blijken zelfs MilieuStewards in wijken te wonen, de buurtbewoners die contactpersoon zijn.

Foto's Pixabay

Als je ook mee wilt opruimen kan je je aanmelden via een contactformulier op de website van de gemeente Groningen – Groningen Schoon Dankzij Mij en kan je in het bezit komen van onder andere een afvalgrijper, afvalring, zakken, bezem, veger of handschoenen.

Oplossing van de Natuurquiz op bladzijde 7:

Foto 1: rankende helmbloem

Foto 2: zwartblauwe rapunzel

Foto 3: slangenwortel

Foto 4: zeewinde

Foto 5: witte klaver

Foto 6: knikkende distel

Foto 7: roze winterpostelein

Foto 8: bijenorchis

Foto 9: moeraswolfsmelk

Hoera!?! Een nieuw insect

Ernst Flentge

Vorige zomer (augustus 2018) vloog er een vlinder in mijn badkamer die ik niet meteen herkende. Een koolwitje met een bruin-zwarte rand rondom zijn vleugels. Mooi beestje! Opgezocht en schrik... het is een buxusmot-vlinder.

De buxusmot *Cydalima perspectalis* is afkomstig uit Zuidoost-Azië. Deze vlindersoort is voor het eerst in Europa waargenomen in Zwitserland in 2006. Sindsdien rukt hij massaal op in West-Europa.

De drachtplant voor deze rups/vlinder is de Buxusstruik. Nou, in mijn tuin genoeg, meer dan 60 meter. Waarneming.nl leert dat de vlinder ook in Nederland hard oprukt. Mijn melding in Haren was de eerste en niet de laatste. Een vrouwtje leeft als vlinder ongeveer 7 tot 8 dagen en legt dan maximaal 800 eitjes. Niet in kluitjes maar overal één.

Is het erg, zo'n vlindertje? Nou, in Brabant leeft bijna niet één buxusplantje meer. Allemaal kaalgevreten. Ook op Paleis het Loo in Apeldoorn: alle buxus aangetast.

De vlinder van vorig jaar heeft ook bij mij eieren gelegd. Om de paar meter zag ik aangevreten bladeren. In het spinsel bij de blaadjes zat de rups. Mooi beestje maar toch... Mijn burens gewaarschuwd en ja zij ook rupsen.

Ik ben tegen gebruik van gif, maar het begint wel te kriebelen om een keer te zondigen. Niet gedaan! Natuurlijk vijanden dan? Die zijn er nog niet echt (sluipwespen, aaltjes?). De koolmezen beginnen ze te eten. In Brabant bleken vele mensen wel naar de gifspuit gegrepen te hebben. Ook dit jaar weer. Met als resultaat vele dode jonge koolmezen in de nestkastjes.

Dan toch liever met de hand de rupsen zoeken en wachten tot de sluipwespen ze gevonden hebben.

Buxus-mot: rupsen

spinsel

vlinder 2018

verpopt

Uitje Werkgroep Wilde Planten Tuinen

Ernst Flentge, coördinator IVN Werkgroep Wilde Planten Tuinen

Zaterdag 15 juni verzamelden zich slechts 6 deelnemers voor een bezoek aan de Arnica-kwekerij te Dwingeloo en een particuliere tuin bij Assen. Jammer genoeg waren er niet meer deelnemers. De weersverwachting was ook niet best. Regen en onweer.

Bij de kwekerij zouden we ontvangen worden door de eigenaar, koffie krijgen en rondgeleid worden. Er was een medewerker aanwezig. Hij belde de eigenaar, echter deze nam niet op. Uit eindelijk hebben we ons zelf rondgeleid en ook de wilde-plantenkwekerij bezocht. Zo'n twintig jaar geleden hadden we ook de kwekerij bezocht. Van de kwaliteit en omvang van de collectie was niet veel meer over. Veel was overgroeid met 'onkruid' en grassen.

Eén van de deelnemers had een huisje in Pesse en stelde voor om daar koffie te gaan drinken. Ook daar waren we ooit eerder geweest. Dit maakte veel goed.

Wat zou de tuin in Assen ons bieden? De eigenaresse Manja Kwak en haar man waren ons aanbevolen om hun tuin te bezoeken. Manja had precies 40 jaar geleden als hommeldeskundige onze groep rondgeleid in de Hortus over hommels en insecten.

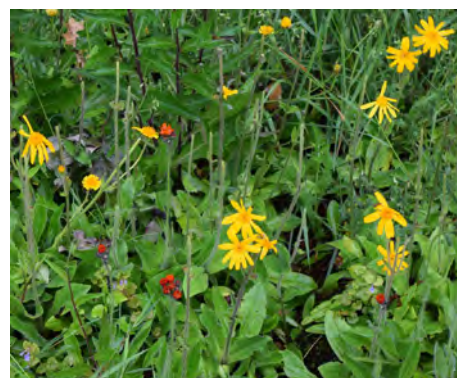
Na de lunch kwamen we bij Manja en haar man Joop in hun tuin die aan het Anreperdiepje grenst. Joop nam ons mee naar het verleden toen ze het huis en grote tuin kochten. De beklinkerde tuin en weilanden werden finaal op de kop gezet: de oude tenen op

een bult en beplant, het weiland afgegraven en ingezaaid met wilde-plantenmengsels. Een paal met een ooievaars nest werd geplaatst. De oevers langs het diepje werden plas-dras gemaakt, zodat de Drentse Aa de tuin gedeeltelijk kan gebruiken als inundatiegebied. Met een tuin van bijna 2½ ha kan dat ook.

Het resultaat na zoveel jaren was overweldigend. Allemaal ratelaars, zeldzame zeggen, zoals trilhaarzegge en flozegge, veel toortsen, orchideeën en als uit-smijter op meerdere plaatsen de wilde weit. De wilde weit is een halfparasiet die in Nederland zo'n beetje uitgestorven is. Een prachtige tuin van twee echte wilde-plantenliefhebbers. Terwijl er ook ruimte is voor de kleinkinderen! Ook zij werden al betrokken bij de namen van de planten, welke ze wel en niet mochten plukken en wat er op of onder kroop.

Een pak zoekkaarten van het IVN, als dank voor het bezoek, om samen met de kleinkinderen te speuren, was dank ook een schot in de roos.

Voor degenen die niet mee waren, kunnen we alleen maar zeggen: je hebt wat gemist!

Arnica-kwekerij

Tuin Assen

- * Fotoservice
- * Alle grote merken
compact/reflex/digitaal
- * 80 Types verrekijkers
en telescopen op voorraad
- * Ook astronomische telescopen
- * Swift - Bynolyt - Zeiss
- * Swarovski-topdealer
- * *Vriend Stichting Het Groninger Landschap*

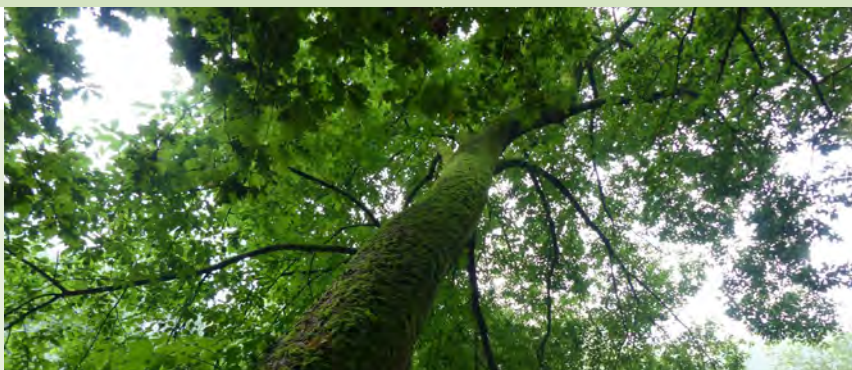

www.combigroningen.nl

ipkes **COMBI**
FOTOSERVICE

Poelestraat 19 - 9711 PG Groningen
Telefoon (050) 312 86 84

Cursussen

Wilde plantenwerkgroep

Bomencursus

Zomereik. Foto: Ina Velthuis

Wegens voorgaand succes en op veler verzoek organiseert de Plantenwerkgroep dit najaar weer een bomencursus.

Tijdens deze cursus leer je inheemse bomen te herkennen aan hun blad, bast en knoppen. Andere onderwerpen die aan bod komen zijn onder andere: bos en bosontwikkeling, de ecologie van bossen en bomen, hoe komen bomen de winter door en sagen en verhalen omtrent bomen. De cursus bestaat uit vier theorieavonden op donderdag en uit vier excursies op zaterdag.

Wanneer: donderdagavond 26 september, 3 en 31 oktober en 28 november van 19.30 tot 21.45 uur (uiterlijk 22.00), excursies op zaterdag 28 september, 12 oktober, 2 november en 7 december

Waar: theorieavonden in Terra MBO Groningen, Hereweg 99, 9721 AA Groningen

Prijs: € 50,- voor leden en € 60,- voor niet-leden

Werkgroep Natuur en meer!

Weekend 26 en 27 oktober

Cursus diersporen

Wil je diersporen leren herkennen? Of misschien ga je al wel eens spoorzoeken en wil je er meer over leren? Dieren zijn overal aanwezig, maar hebben geleerd zich voor ons te verstoppen. Ze laten echter allemaal sporen achter die hun aanwezigheid verraden. Denk hierbij aan pootafdrukken, uitwerpse-len, vraat- en woonsporen.

In het najaar organiseert de werkgroep 'Natuur en meer!' in samenwerking met Weylin Tracking een basis cursus diersporen. Deze cursus is bedoeld voor iedereen die kennis wil maken met diersporen en spoorzoeken.

In twee dagen bezoeken we twee verschillende gebieden en gaan op zoek naar sporen van de daar levende dieren.

Wanneer: Zaterdag 26 en zondag 27 oktober van 10.00 tot 15.00 uur

Waar: 1 dag Noordlaarderbos en 1 dag (waarschijnlijk) bij het Zuidlaardermeer

Kosten: € 100,- voor IVN-leden en € 120,- voor niet-leden.

Opgave: Aanmelden vóór 23 september bij ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

De cursus gaat door bij 8 aanmeldingen. Het maximum aantal deelnemers is 12.

Excursies en activiteiten

Werkgroep Natuur en meer!

Vrijdag 5 juli

Vleermuizenexcursie

We gaan op zoek naar vleermuizen in het dorp Thesinge. We starten met een korte introductie en gaan daarna op zoek naar uitvliegende kolonies. Met de batdetector worden verschillende soorten vleermuizen op naam gebracht.

Wanneer: vrijdag 5 juli om 21.30 uur. Bij slecht weer wordt er uitgeweken naar zaterdagavond 6 juli.

Waar: verzamelen bij de molen, Molenweg 11, Thesinge.

Kosten: €3,- voor IVN-leden, €5,- voor niet-leden.

Laatvlieger. Foto: Mnolf (wikimedia)

Opgave: ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com
Aanmelden vóór 3 juli.

Het maximum aantal deelnemers is 20.

Dinsdag 3 september en zaterdag 7 september

Spinnen: niet griezelig, wel fascinerend

Lezing en excursie door Eunice Mollema

Hebt u wel eens een spin bestudeerd, of rent u hard weg als u er eentje ziet? Onbekend maakt onbemind. Spinnen zien er prachtig uit als je ze van dichtbij bekijkt. En wist u dat niet alle spinnen een web maken? Er zijn spinnen die achter hun prooi aan rennen, of er bovenop springen. En hoe gaat het met de voorplanting en de zorg voor het nageslacht?

Eunice Mollema zal u tijdens de lezing inwijden in het leven van de spin. In de bijbehorende excursie gaan we op zoek naar spinnen en hun sporen in het veld.

Wanneer: De lezing is dinsdag 3 september van 19.30 tot 21.30 uur.
De excursie is zaterdag 7 september in Appelbergen van 14.00 tot uiterlijk 17.00 uur

Waar: Humanistisch Centrum,
W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen

Kosten: €2,- voor IVN-leden en donateurs, €4,- voor niet-leden.

Koffie/thee €1,-.

Opgave: Edda Kammenga, ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com
Opgave vóór 1 september. Er kunnen maximaal 25 deelnemers mee.

Foto: Eunice Mollema

Dinsdag 17 september

De geschiedenis van bodemdaling en zeespiegelrijzing in Noord-Nederland

Lezing door Ben Westerink

Er is volop aandacht voor de zeespiegelstijging waar we op dit moment mee te maken hebben. Ook de daling van de bodem in Nederland heeft grote consequenties. Maar ons land heeft in het verleden vaker te maken gehad met de stijging en daling van de zeespiegel. Klimaatverandering gebeurt niet voor het eerst!

In deze lezing vertelt Ben Westerink wat de afgelopen tienduizend jaar de reden en betekenis is geweest van bodemdaling en zeespiegelrijzing. De vorming van kwelders is hier sterk afhankelijk van. Hij gaat ook in op de gevolgen van een hogere zee, zoals verdrinking van kwelders en verzilting.

Wanneer: dinsdag 17 september, 19.30 - 21.30 uur

Waar: Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen

Kosten: €2,- voor IVN-leden en donateurs, €4,- voor niet-leden. Koffie/thee €1,-.

Opgave: Edda Kammenga, ivn groningen.natuur.en.meer@gmail.com

Opgave vóór 15 september. I.v.m. beperkte ruimte is opgave gewenst.

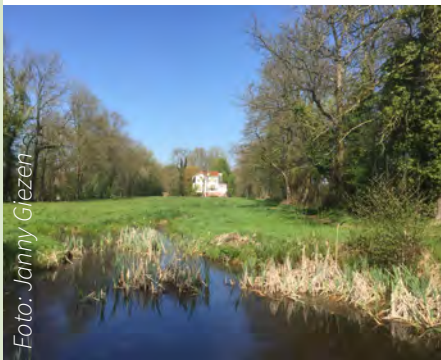

Foto: Janny Giezen

Zaterdag 19 oktober

Ontdek het Friescheveen

We wandelen door het prachtige natuurgebied Friescheveen en landgoed Vennebroek.

Friescheveen is een gebied met moerasbos, riet en open water. Het is ook een gebied met een rijke historie.

Tijdens de wandeling hoort u boeiende achtergrondverhalen en is er oog en oor voor de natuur.

Wanneer: zaterdag 19 oktober van 10.00 tot 12.30 uur

Waar: verzamelen bij Café Friescheveen, Meerweg 136, 9752 XE Haren

Kosten: geen

Informatie en opgave: vóór 16 oktober 2019, Denise Humalda, ivn groningen.natuur.en.meer@gmail.com

Yohân Bergsma

Meesterschilder

Meidoornlaan 3
9771 AN Sauwerd
tel. 050-5269734

www.ekoschilder.nl

Woensdag 11 december

De wolf is terug in Nederland!

Lezing door Edo Hiemstra, vrijwilliger bij 'Wolven in Nederland'

In deze lezing vertelt Edo over de monitoring van wolven in Nederland en Duitsland, hij legt uit waardoor er sinds enige tijd wolven in Nederland voorkomen. Hij vertelt hoe je sporen van een wolf kan herkennen en welke rol de wolf speelt in de natuur. Daarnaast vertelt hij over de relatie tussen wolf en mens. Edo heeft ervaring met DNA afname bij door een wolf gedode schapen en heeft in Drenthe en op de Veluwe DNA-sporen van wolven gevonden. In de lezing wordt ook aandacht besteed aan het beschermen van vee. De lezing wordt ondersteund met veel foto's en er is ruimte voor vragen. Ook zal Edo ingaan op de situatie op de Veluwe en vertellen over wolfmeldingen uit de noordelijke provincies.

Foto: Aadrik Pot

'Wolven in Nederland' is een samenwerkingsverband met als doel om de terugkeer van de wolf in Nederland op zorgzame wijze te begeleiden en zo een conflictarm samenleven van mens en wolf te realiseren.

Wanneer: woensdag 11 december 2019, 19.30 – 21.30 uur

Waar: Humanistisch Centrum, W.A. Scholtenstraat 2, 9712 KW Groningen

Kosten: €4,- per persoon. IVN-leden en donateurs betalen €2,-. Koffie/thee €1,-.

Opgave: Edda Kammenga, ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

I.v.m. beperkte ruimte is opgave gewenst.

Werkgroep Wilde Planten Tuinen

Woensdag 10 juli

Avondexcursie Noordwolde

Woensdagavond 10 juli zijn we vanaf 19.30 uur welkom in de tuin van ons werkgroeplid Hein Rumpt, Wolddijk 74, 9784TE Noordwolde.

Enige jaren geleden hebben we ook zijn tuin bezocht. Nu mooi de gelegenheid om te ervaren hoe de tuin zich heeft ontwikkeld.

Wanneer: Woensdagavond 10 juli 2019 om 19.30 uur.

Tijd: We verzamelen om 18.45 uur op het parkeerterrein van het NS-station te Haren. De meerrijders betalen €2,- pp aan de chauffeurs. U kunt er ook op eigen gelegenheid heen rijden.

Waar: Wolddijk 74, 9784TE Noordwolde

Opgave verplicht: Ernst Flentge, e.w.flentge@freeler.nl.

NB De datum voor de excursie kan aangepast worden in verband met de afhankelijkheid van onze seizoenen.

Vogelwerkgroep

Zaterdag 13 juli

Bijzondere moerasvogels in de Kropswolderbuitenpolder

De Kropswolderbuitenpolder maakte ooit deel uit van het stroomgebied van de Hunze: drassig land, dat geregeld onder water stond. Later heeft de mens het gebied bedijkt en het grondwaterpeil verlaagd om er landbouw te bedrijven. Sinds 2003 is het gebied aan de natuur teruggeven en zijn er bijzondere vogels gaan broeden, zoals Geoorde fuut, Steltkluut en verschillende soorten moerassterns. Deze vogels hopen we tijdens deze wandelexcursie natuurlijk te zien!

Wanneer: zaterdag 13 juli

Vertrek: 9:00 uur parkeerplaats bij Transferium Kardinge

Duur: We verwachten ongeveer 13:00 uur terug te zijn in de stad.

Opgave: Saskia van der Burg, svandenburg28@ziggo.nl

Bij opgave graag vermelden of je met eigen vervoer komt of wilt meerijden

Kosten: De kosten voor het meerijden, te verrekenen met de chauffeur zijn €3,50.

Geoorde fuut Foto: Klaas Heeres

Zaterdag 7 september

Vogelexcursie Nationaal park Lauwersmeer

In elk jaargetijde een prachtig gebied om naar vogels te gaan kijken, maar vooral nu in de trekperiode zijn er vele vogels waar te nemen. De te bezoeken 'stop'locaties stellen we vlak van te voren vast op basis van de laatste info omtrent de trek.

Een koffie/wc-pauze wordt ingelast, maar neem vooral ook iets te eten en/of drinken mee. Verder is warme kleding een aanrader.

Wanneer: zaterdag 7 september

Vertrek: 8.30 uur vanaf het transferium Kardinge

Duur: we verwachten rond 14.00 uur terug te zijn

Kosten: geen, alleen €7.- carpoolen

Info en opgave: willy.sjaarda@gmail.com, tel. 06-25583942

Bij opgave graag aangeven of je in bezit bent van een auto en zo nodig wil rijden.

Zaterdag 16 november

Vogel-wandelexcursie op landgoed De Braak en Friescheveen

Landgoed De Braak en Friescheveen vormen een bont geheel van weiland, loofbomen, vijvers, moerasbos, rietland en open water. En dat zo dicht bij de stad Groningen. Tijdens de wandeling kunnen we vogels zien die typerend zijn voor deze biotopen. Denk aan allerlei soorten watervogels, spechten en het is zeker niet uitgesloten dat we een ijsvogel zien. Ook de eerste wintergasten zijn misschien al aanwezig.

Wanneer: Zaterdag 16 november 2019

Vertrek: 9.00 uur bij de ingang van de Braak, Hoofdweg 266, 9765 CM Paterswolde

Duur: ca. 12.00 uur zijn we terug.

Kosten: geen

Neem je eigen verrekijker (als je die hebt) mee en zorg voor iets te eten/drinken voor onderweg.

Na afloop kun je koffie drinken bij de sportschool Sportrade aldaar, voor wie zin heeft.

Tot slot: trek warme kleding aan: met vogels kijken sta je veel stil en word je gauw koud.

Opgave en informatie: Fokke Veenstra, fokkev54@gmail.com, 06-24350602

Zaterdag 5 oktober

Heel Europa telt vogels op zaterdag 5 oktober

Vogelaars massaal naar buiten om vogeltrek te zien

Tienduizenden vogelaars over heel Europa trekken er zaterdag 5 oktober a.s. op uit om zoveel mogelijk vogels te zien en te tellen. Hun activiteiten maken deel uit van de Euro Birdwatch van BirdLife International. In Nederland doen die dag meer dan 150 vogelwerkgroepen en telgroepen mee, verspreid over ongeveer 150 locaties in ons land. Vogelbescherming Nederland verzamelt de gegevens van de vogelaars tijdens die dag. Ook de vogelwerkgroep van het IVN Groningen-Haren neemt deel aan deze dag.

De vogeltrek komt aan het begin van de herfst echt op gang. Vanuit het noorden van Europa trekken vogels massaal over ons land, op zoek naar een goede plek om te overwinteren. Op alle plaatsen waar de vogeltrek goed te zien is, tellen vogelaars op 5 oktober de verschillende soorten en hun aantallen. Die dag komt je dus in heel Nederland vogelaars tegen, gewapend met verrekijker en telescoop!

De Euro Birdwatch is elk jaar weer een groot succes. Tienduizenden vogelaars doen mee, verspreid over minstens 36 Europese landen. Aan het einde van zaterdagmiddag 5 oktober

verzamelt Vogelbescherming Nederland in samenwerking met de vogeltrekwebsite www.trektellen.nl de gegevens uit Nederland. Vorig jaar telden de vogelaars gezamenlijk 316.313 vogels en werden er 190 soorten waargenomen. Tijdens voorgaande edities van dit evenement werden in Nederland al eens meer dan 660.000 vogels geteld! De aantallen zijn voor een belangrijk deel afhankelijk van het weer.

Ook het IVN telt deze dag op de trektelpost in de Onlanden op het bruggetje over het Eelderdiep (Zanddijk) van 07.00 tot 15.00 uur.

Wilt u meer informatie over deze Europese vogelteldag? Of wilt u op zaterdag 5 oktober een telpost bezoeken? Neem dan contact op met A. Sikkema, 06-42 45 56 81

Adressen en informatie

IVN Groningen-Haren
Laagveld 50
9753 KB Haren
ivn.nl/afdeling/groningen-haren
ivngroningenharen@gmail.com

Bestuur

Voorzitter

Taken worden tijdelijk waargenomen door secretaris en penningmeester

Secretaris

Toeska Coolen
ivngroningenharen@gmail.com

Penningmeester

Bert Bemmer
ivn.groningen.fin-adm@ziggo.nl, 050-2803416
IBAN NL12INGB0003742937
t.n.v. IVN afd. Groningen-Haren

Leden

Els van den Boomgaard, Ernst Flentge, Mirjam Aalfs, Edda Kammenga, Ina Velthuis en Astrid van der Werf

Ledenadministratie

Frans Kromme
E-mail: ivn.groningen.lidmaatschap@gmail.com

Contributie/administratie

Je kunt *lid* worden van het IVN voor (minstens) €24,-, waarvan de afdeling een gedeelte afdraagt aan het landelijk bureau. Als lid kun je actief zijn door je aan te sluiten bij een werkgroep, projectgroep, de redactie van de Groeningen of het afdelingsbestuur. *Donateurs* steunen het IVN en betalen per jaar minimaal €17,-, dat geheel ten goede komt aan de afdeling.

Leden en donateurs ontvangen het afdelingsblad *Groeningen* en leden ontvangen tevens het landelijk tijdschrift *Mens en Natuur*. Leden die *Mens en Natuur* niet thuis gezonden willen krijgen, wordt verzocht om contact op te nemen met de afdelingspenningmeester.

Opgave, verhuizingen, overschrijvingen naar andere afdelingen en opzeggingen (dit laatste alleen voor 1 januari) graag doorgeven aan de ledenadministratie van onze afdeling. Betalingen geschieden per toegesonden acceptgiro of via internetbankieren.

Werkgroepen en coördinatoren

Vogelwerkgroep

Willy Sjaarda
willy.sjaarda@gmail.com, 06-25583942

Wilde plantenwerkgroep

Ina Velthuis
ivngroningen.plantenwerkgroep@gmail.com

Werkgroep Wilde Planten Tuinen

Ernst Flentge
e.w.flentge@freeler.nl, 050-5349131

Werkgroep Stadsecologie

Gerard Smeding
gerardsmeding@gmail.com

Werkgroep Natuurkids

Mirjam Aalfs
mirjamaalfs@gmail.com, 06-33373301

Werkgroep Natuur en meer!

Edda Kammenga
ivngroningen.natuur.en.meer@gmail.com

Werkgroep PR & Communicatie

Astrid van der Werf
ivngroningenharenpers@gmail.com

IVN Consulentschap Groningen

Postbus 1020
9701 BA Groningen
consulentschap.groningen@ivn.nl
050-3135933

Vrijwilligersconsulent

Marit Stokkentreeff

IVN Landelijk

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
www.ivn.nl
020-6228115

Kopij voor Groeningen 2020-1 vóór 10 januari 2020 sturen naar:

ivngroningen.redactiegroeningen@gmail.com of
Grote Kruisstraat 6, 9712 TT Groningen

Redactie	Edda Kammenga Frans Kromme (<i>fotografie</i>) Denise Humalda (<i>eindredactie</i>)
Vormgeving	Jan Faber
Druk & verspreiding	Editoo.nl